

Benjaminovy texty baudelairovské. K textu Waltera Benjaminu „Muž davu“

Jaroslav Střítecký

Benjaminovy texty baudelairovské patří k nejnešťastnějším, které kdy napsal. Zúplna jim nerozuměli ani jeho nejbližší. Jde vlastně o skicy, jež měly Ústavu pro sociální bádání (již v emigraci) naznačit, jaký bude text úplného díla o devatenáctém století, k jehož sepsání se Benjamin už nedostal, takže je známe pouze z poznámek a postřehů pod nahodilým titulem „Passagenwerk“. Honoráře, které si tím vysloužil, sotva jej stačily zachránit před smrtí hladem. Aby hladem neumřel, oddaně přepracoval původní text v „Paříž – hlavní město 19. století“.

Proč Benjamin tak upoutaly pasáže? Byly mu symbolem moderního města, velkoryse zbudovány z oceli a ze skla a osvětleny sluníčkem i elektricky. Myslel dál, než stačil vyjádřit: v moderním urbánním prostoru prolíná se přirozené s nepřirozeným, den snadno funguje jako noc – a noc je namísto denním světlem ozářena uměle, neměnně, tak trvale, jak kdo chce; na nikoho neprší, není-li ve skleněné střeše díra, tu však možno opravit. Triumf bludu: sami poroučíme dni a noci, větru a dešti!

Je pravdou nebo mučivou iluzí, že v rozsvícené Paříži dohasíná osvícenství? Berlínský vzdělanec uměl skvěle francouzsky, o latině a řečtině ani nemluvě, neuměl však anglicky. Ostatní z té privilegované vrstvy nebyli na tom lépe. Proto jim připadala jako hlavní město 19. století Paříž, nikoli Londýn. Zavázání vzdělaneckým ideálem nedávné minulosti drželi se jak nalepeni povrchové kontinentální kulisy, která od absolutismu přes revoluce až po Napoleona III. vypadala logičtěji než mlžná nepřehlednost londýnská.

Víc než samo velkoměsto zajímají Benjaminu změny, kterým pod tlakem prostředí podléhá životní způsob lidí. Život v davu proměňuje strukturu vnímání. S tím vyvstává problém, jak změněnou strukturu vnímání oslovit.

Každý, kdo dnes prošel sociologickým proseminářem na brněnské FSS nebo podobném solidním učilišti, rozpozná, že dalekosáhle teoretické závěry vycházejí z účelově vybraných textů literárních. Přepečlivý idiograf Benjamin, nadán navíc živou fantazií, si to neuvědomoval, byl nadšen každým detailem, který k nějakému významu vůbec poukazoval. Střetlo se u něho trojí: pod vlivem Scholemovým se cvičil ve výkladu starozákonní skrytosti, pod vlivem Adornovým polorevolučně psychoanalyzoval, pod vlivem Brechtovým, Asji Lacisové a dalších cítil se svázán s tím, pro co se hodil ze všeho nejméně – s bolševickou revoluční kázní.

Doplňkem a protějškem baudelairovských esejů je stať „Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduktion“. Proměnila se struktura vnímání, musely se tedy proměnit i způsoby, jak toto vnímání oslovit. Člověka s proměněnou strukturou vnímání symbolisoval Benjaminovi „muž z davu“. Příznakem muže z davu není stupeň jeho vzdělání nebo například vřazení do žebříčku sociálních nebo dokonce přímo výrobních struktur. Muž davu je flákač, flanér, postřeholog, dnes řekli bychom novinář, ba novinář bulvární.

Kdo je muž z davu ve skutečnosti? Pomineme-li, že by to mohl být manžel či mileneček ženy z davu, což by se Baudelairovi jistě líbilo více než cudnému Walteru Benjaminovi, mnoho o něm nevíme. Ve francouzské i jiné literatuře meziválečného období je to typ velmi frekventovaný. Lidovou autoritu dědí ze vžitě kombinace verbální demokracie a reálného podsvětí.

Muž v davu zněl za Benjaminu mnohem lépe než vypadal. Hluk symbolu (znáte přece například „Zvoní, zvoní zrady zvon, čí ruce ho rozhoupaly...“) překryje i to, co překrýt nechce. Muž davu není pouze proletářem davového zvonobití. Cožpak nebývají mužové davově přítomni v bitevní řezi?! Nestoupalo snad mužné vzrušení v soumužném davu tváří v tvář hejnům nádherných nebo alespoň prdelatých ženských na spartakiádách, sokolských sletech nebo při fašistických parádách italských? A co za barokních časů na mariánských a dalších poutích? A co ještě dříve v zástupech flagelantů, vrávorajících ulicemi měst? A co za Prvních májů, s nakysle úsměvnou hubou, ale i s mávátky? Cožpak tam se nevyskytoval muž v davu?

Muž davu je symbol a funguje zřetelně. Základním úmyslem Benjaminovým bylo ukázat Baudelaira a Marxe jako lidi stejné epochy. V tomto a jen v tomto významovém poli má Benjaminovo rozvažování o jednotlivostech pařížské kulisy a o její významové sdělnosti význam. Spojuje nespojitelné: idiograficky detailní a vcítivé zkoumání koloritu Paříže Baudelairovy/Marxovy se zvěstmi o americké pásové výrobě, jež mu nakukal Brecht.